

Paul Berton

SHOPO MANIA

psihologia instinctului de a cumpăra

traducere din limba engleză de
SIMINA BĂLĂȘOIU

CUPRINS

Prolog	5
Introducere	12
Shop	17
Unshop	17
Reshop	24
Deshop.....	28
Shopper	34
Non-shopper.....	35
Shopofobie	41
Shopificarea	43
Shopitizarea	46
Reshopitiza	51
Shoppabil	51
Shopreneur	65
Megashoperator	65
Shoperator.....	69
Upshop	69
Downshop.....	77
Misshop	81
Cryptoshop	91
Supershop	95

Overshop.....	97
Undershop	100
Ultrashop	103
Autoshop (Shopomatic)	119
Predeshop	122
Shopathon	126
Unshopathon	135
Deshopathon	137
Reshopathon.....	140
Deshopa – Reshopathon	141
Shopaganda	141
Outshop.....	149
Balkshop.....	155
Blottoshop	160
Shoposferă.....	162
Contrashop	163
Shop-a-go-go	175
Convershopping	179
Teleshop	185
Cybershop.....	187
Shopostle.....	189
Shopocrație	200
Shoponomics	204
Shopomania	207
Shoperati	212
Shoparrhea.....	227
Shopitită	233
Proxyshopper	237
Shopacademie	242
Shopping sheep.....	247
Shopping sherpa	250
Shopopolis	251
Shopward.....	255
Aeroshop.....	255

Aquashop.....	258
Terapia prin cumpărături	260
Shopoportunitate.....	262
Centrul de colectare.....	264
Eco-shopping.....	267
Shop-o-erotic	269
Shopornografie.....	271
Shopeteria	274
Shoptorium.....	275
Shopararium.....	278
Anti-shopper	281
Pseudoshop.....	285
Shopapalooza	286
Shoptometrie	289
Shopologie	293
Necroshop.....	311
Shopocalipsă.....	316
Shoptopia.....	322
Epilog.....	330
Mulțumiri.....	334
Indice	336

PROLOG

Cocoțată pe un versant de munte, în Himalaya, casa, construită din piatră, nu era nici încălzită, nici izolată. Era frig, ca în orice alt loc din Leh, capitala regiunii Ladakh, o zonă îndepărtată de-a lungul unei frontiere pe care India o împarte cu China. Zona este un deșert înalt, așa că nu putea fi vorba de lemne de foc, sau cel puțin nu când am fost eu acolo, la începutul anilor 1980, dar asta nu m-a împiedicat să caut. În momentele în care nu căutam un loc cald, mă gândeam la rațiunea de a fi a comunității. Oamenii trăiau acolo de douăsprezece mii de ani, iar Ladakh a prosperat cândva ca parte a unei străvechi rute comerciale tibetane. Astăzi este o zonă disputată de două dintre cele mai populate țări din lume, iar granița ei este închisă de zeci de ani. Nu se mai face cine știe ce comerț acolo.

În timp ce Ladakh în sine este o zonă prea înaltă și uscată pentru a avea cantități mari de zăpadă, avalanșele la altitudini mai mici o fac inaccesibilă de pe șosea din octombrie până în luna mai. În anii 1980, singura modalitate de a ajunge acolo în timpul iernii era cu avionul, care sosea o dată pe zi de la Srinagar, în Valea Cașmirului, la sud. Vremea împiedica deseori călătoria, dar când avionul

sosea, se oprea doar atât cât să descarce pasagerii și marfa, după care se umplea rapid și decola imediat, înainte ca vânturile de amiază să facă zborul prin trecătorile montane și mai nesigur.

Ladakh este un loc stâncos. Chiar și în timpul verii nu crește aproape nimic acolo, dar localnicii se străduiesc să cultive orz, grâu și rădăcinoase. O forță militară considerabilă își face simțită clar prezența în zonă, căci armatei îi place să întărească suveranitatea fragilă a Indiei în regiune, mărșăluind intenționat prin văile pustii și satele împrăștiate. Leh a fost dominat cândva de un palat regal, dar acesta a fost abandonat cu mult timp în urmă, iar acum este deschis vizitatorilor. Mănăstirile tibetane, altarele izolate și alte structuri religioase împânzesc versanții munților. Timp de decenii la rând, India a promovat regiunea Ladakh ca pe un paradis al excursioniștilor, așa că turismul este oarecum dezvoltat aici, dar, când am fost eu acolo, turiștii puteau fi numărați pe degete. Nou-veniții puteau fi reperați cu ușurință pentru că stăteau nemișcați în mijlocul străzii, gâfâind după oxigen și încercând să-și tragă suflul în aerul rarefiat de munte. Drumetețiile sunt imposibile în primele 48 de ore. Și nu era practic nimic de cumpărat, deși ai fi putut să iei un nap de la piață sau o roată de rugăciune de la mănăstire – dacă aveai cu adevărat nevoie să cumperi ceva. În Ladakh puteai să cumperi foarte puține lucruri și nici acum nu s-a schimbat mai nimic în sensul ăsta.

Casa în care locuiam, în care trăia o familie de cinci persoane, stătea lipită de o latură a muntelui, la periferia orașului. Femeia din casă era tibetană, cam de 30 de ani, dar părea mai în vârstă, probabil ca urmare a vieții grele și a climatului aspru. Stătea pe un taburet mic zi și noapte în ceea ce părea a fi o bucătărie, pregătind *dahl* și *chapatis* la o singură flacăra de la o butelie cu propan,

singurul aparat din încăperea rece, iar alte multe lucruri din viață nu păreau să-i afecteze dispoziția veselă. Soțul ei, un *kashmiri* musulman, era soldat. Singura lui dorință în viață era să călătorească într-o zi cu fiul lui la Mecca pentru *hajj*. Copiii lor erau surorile Zarina Bano și Zahida Rashid, de șapte și, respectiv, șase ani, și fratele lor Iftikhar, de cinci ani. Cu ochii strălucitori, prietenoși și zâmbind constant, nu păreau să aibă vreo jucărie fabricată. Nu aveau, desigur, nici televizor, nici bunuri ambalate, nici jocuri, nici puzzle-uri, și aveau foarte puțină mobilă. Niciun obiect fabricat în Occident. Dar nu păreau nefericiți. De fapt, dimpotrivă. M-am gândit la acest lucru și la lipsa clară din regiune a unui motor economic: cocoțați sus pe platoul rece și vântos al Himalayei, cu vremea mohorâtă și neiertătoare în cea mai mare parte a anului, cu vizitatorii puțini și izolați, lipsiți de divertismentul modern și cu provizii puține, chiar dacă și le-ar fi permis. Cu toate acestea, viața continua să se desfășoare plină de veselie. Și nu păreau să ducă lipsă de nimic.

Cu cinci ani înainte, la sfârșitul anilor 1970, avusesem marele privilegiu de a locui într-un hambar în vârful unui deal, la umbra Alpilor elvețieni, într-un loc numit Le Mont-sur-Lausanne. Mergeam la școală în orașul de la poale. Ferma avea o priveliște spectaculoasă. Într-o zi senină, puteai vedea orașul Lausanne mult mai în vale și se putea admira o panoramă limpede peste lacul Geneva până în Franța. Vremea era rece în cea mai mare parte a celor opt luni în care am locuit acolo, dar căldura de la vacile din încăperea alăturată a făcut ca majoritatea lucrurile să nu înghețe complet. Dacă ploua în oraș, eram aproape sigur că urma să ningă în momentul în care urcam drumul lung spre fermă. Dar în nopțile deosebit de înghețate puteai aprinde un foc în soba de lemne. Clădirea de alături – la o aruncătură de băț în curte – adăpostea o

familie tânără de patru persoane, plus un muncitor bătrân. Cu toții se trezeau în fiecare zi la ora 4 dimineața pentru a mulge vacile și se culcau în jurul orei 19, după o zi lungă de muncă la fermă și poate după ce se uitau un pic la televizor. Membrii familiei mâncau produsele obținute la fermă și nimic altceva. Majoritatea meselor erau compuse din cartofi cu un cârnat de casă, lăsând prea puțin loc imaginației. Un pui tăiat duminica era un răsfăț rar. Un porc sacrificat era un ospăț o dată pe an. La începutul șederii mele acolo, adolescent fiind, am simțit imboldul odată să golesc frigiderul, așa că m-am aventurat în casa lor într-o noapte. Când am deschis frigiderul, pe raft trona o cratiță uriașă de lapte proaspăt de vacă cu un strat gros de smântână deasupra. Ocupase tot raftul, iar o roată uriașă de brânză Gruyère se afla pe altul. Nu prea mai era nimic altceva, cu excepția unui tub de muștar pe ușă. M-am gândit că era ceva pâine pe undeva prin apropiere, dar nu am găsit nimic. Nu existau resturi de mâncare. Nici gustări. Nici unt de arahide. Și niciun fel de mâncare ambalată. Nici murături, nici condimente, nici chipsuri, nici cereale, nici biscuiți, nimic din abundența previzibilă pe care o găseai în multe frigidere americane la acea vreme, nemai-vorbind astăzi. Nici frigiderul, nici cămara nu puteau fi golite – pentru că erau deja goale – așa că nu am mai încercat niciodată să fac asta.

Ar fi greu să numești o familie cu atât de multe terenuri agricole și care se bucura de o priveliște atât de spectaculoasă – săracă, dar nu era mai nimic din genul bunurilor de consum obișnuite în casa lor. Televizorul părea cel mai mare răsfăț al lor. Și era clar că nu aveau nevoie de chiria de la mine pentru a-și duce traiul. Existau centre comerciale în oraș, dar magazinele din zona lor rurală vindeau doar – și înainte ca termenul să devină la modă – produse artisanale: brânză, carne, produse de patiserie, iaurt. Nu

aveai prea multe variante de produse de cumpărat. Nu consumau alimente ambalate, îmbrăcăminte sau aparate electrocasnice în cantități mari. Copiii cu obrajii îmbujorați – Alain, în vârstă de șase ani, și surioara lui mai mică, Christiane, de cinci ani – zâmbeau tot timpul, cu excepția cazului în care le era foame. Acești copii luau ferma drept terenul lor de joacă, țopăind prin curte cu porcii și găinile, alergând pe câmpuri plini de voieșie și chinuindu-l pe chiriășul adolescent care locuia în hambar. Nu am văzut să aibă nicio jucărie de plastic. Toată lumea era fericită, sau cel puțin așa părea. Lucrau la fermă, se vizitau cu vecinii, mergeau la biserică. Nu făceau prea multe cumpărături și nici nu părea să le lipsească ceva.

Am crescut împreună cu părinții și frații mei într-o casă cu vedere spre valea pitorească a unui râu din Kleinburg, care, la vremea respectivă, era un sat agricol situat cam la o oră la nord de Toronto. În anii următori, a fost înghițit de suburbiile orașului. Deși părinții mei erau înstăriți, nu-ți dădeai seama dacă te uitai la cum se prezenta casa lor, care era într-o stare constantă de haos și neorânduială. Pisici, câini, păsări, gerbili, peștișori aurii și, pentru o vreme, chiar și un raton de companie erau locuitorii ei constanți. Vase murdare și scutece tronau inevitabil peste tot. Ușile, ferestrele și mobilierul aveau mereu nevoie de reparații. Era, așa cum se spune, o casă în care se trăia din plin. Oaspeții erau constanți, petrecerile erau frecvente. Vizitatorii dormeau în mod normal pe canapele. Nu aveam chiriași în pensiune, dar cu siguranță așa părea. Tatăl meu lucra mult, iar mama mea era șefa acelei gospodării haotice.

Părinții mei, la fel ca mulți dintre cei care au crescut în timpul Marii Depresiuni, nu erau mari consumatori după standardele de astăzi, dar aveam totuși o mulțime de lucruri. Pentru că eram opt copii, toți purtam haine de mână a doua și moșteneam jucării și biciclete de la frații

mai mari. Cu toate astea, schimbam atât de multe cadouri de Crăciun, încât tata ascundea câteva în decembrie și le scotea în aprilie, când deja le uitasem, iar noi eram nemai-pomenit de încântați. Casa era caldă, frigiderul, plin. Cinele de duminică erau un eveniment pe care nu aveam voie să-l ratăm. Friptură de vită și pui la cuptor. Legume verzi din grădină și de la supermarket. Conserve. Alimente congelate. Chipsuri de cartofi. Înghețată. Prăjituri și biscuiți ambalați. Cereale. Aveam televizor, un sistem hi-fi, o mulțime de electrocasnice de bucătărie inutile, tobogane, patine, schiuri, mănuși de baseball, jocuri de societate, o mulțime de jucării și o piscină. Ne jucam afară în toate cele patru anotimpuri: ne dădeam pe tobogan și schiam pe pășunile de vaci din apropiere, ne urcam în copaci în livezile de meri, organizam jocuri cu mingea cu vecinii, prindeam broaște în iaz, rămâneam blocați în nămol, ne scăldam în râu, plecam în drumeții lungi ca să explorăm misterele pădurii.

Și aveam și o cutie cu nisip. Era pe un câmp, la o distanță scurtă de mers pe jos de la noi de acasă. Fratele meu și cu mine petreceam mult timp acolo, jucându-ne cu Dinky Toys, mașinuțele miniaturale din metal turnat pe care le iubeam nespus. Aveam o camionetă Volkswagen albă din 1960, un Chevrolet Impala din 1959 cu nuanțe de corai și un Oldsmobile Starfire din 1961 în două tonuri de albastru. Îmi amintesc că mă gândeam că drăguțele Chev și Olds erau cele mai grozave jucării pe care le-aș fi putut avea vreodată, și ne jucam cu ele la nesfârșit, mutându-le prin nisip și scoțând zgomote caracteristice din buze. Dar îmi amintesc și următorul lucru: ce bine ar fi fost dacă am mai fi avut încă una sau două mașinuțe, un Ford Falcon poate, doar pentru a completa colecția! Aveam mai multe decât majoritatea copiilor, și eram fericit, dar îmi doream mai mult.

Într-o zi, când am mai crescut, fratele meu a plecat de la cutia de nisip, iar la scurt timp după aceea am făcut și eu la fel, fără ca vreunul dintre noi să știe că nu aveam să ne mai întoarcem acolo. Oldsmobile-ul din 1961, acel lucrușor prețios, cândva cel mai important obiect din lume pentru mine, a fost lăsat acolo unde fusese parcat. În lunile următoare, pe măsură ce ploile de vară și cele patru vânturi măturau cutia de nisip, pe măsură ce zăpezile se așterneau și se topeau, și iarba se strecura pe margini și apoi năpădea locul, întregul teatru de operațiuni a fost înghițit de gazon. Cutia de nisip și prețioasele mașinuțe Oldsmobile din 1961 n-au mai fost văzute niciodată.